

Наталія Цієун

Національний педагогічний університет ім. М.П. Драгоманова

АНТРОПОНІМИ ЯК ВИЯВ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ У МОВОТВОРЧОСТІ МАКСИМА РИЛЬСЬКОГО

У лінгвістиці тексту активно досліджуються основні категорії та властивості тексту. Останнім часом широко обговорюється не менш вагома текстова категорія як діалогічність (за М. Бахтіним), або інтертекстуальність (за Ю. Крістєвою). Вона пов'язана із наявністю у певному тексті слідів інших текстів, “з безкінечністю, відкритістю, багатоскладовістю його змісту, що не допускає однозначної інтерпретації” [1, с. 43] і ґрунтується на культурній компетенції читача.

Виявами інтертекстуальності в тексті є цитати, алюзії, ремінісценції, епіграфи, присвяти, літературні імена, що мають на меті, на думку І. Білодіда, викликати у художньому тексті “відчуття великого простору і вільно рухатися в ньому, перекликатися і перегукуватися з голосами інших епох, інших сфер буття, залучаючи до розмови широкий світ” [2, с. 13-14]. Звичайно, як показують дослідження, інтертекстуальність притаманна не лише літературним стилям і напрямам, а й виявляється також у публіцистиці, діловому і науковому мовленні, кінематографі, малярстві, що дозволяє говорити про універсальність категорії міжтекстовості для культури загалом [8, с. 42]. Таким чином, кожен такий текст чи витвір мистецтва репрезентує завжди позатекстову реальність, яка сприймається відповідно до підготовленості рецепієнта, до його загальнокультурного рівня. Для його адекватного прочитання, декодування необхідно послуговуватися “фоновими знаннями, певним досвідом, що <...> дає змогу глибше пізнати мистецький твір як особливу реальність, образу картину світу, окремі її фрагменти в системі художньої структури” [4, с. 204]. Разом з тим і “автор значною мірою передбачає відповідну

ерудицію читача, його здатність за окремим словом побачити певну картину, відчути асоціативну динаміку образу” [4, с. 205].

Досліджуючи мовотворчість Максима Рильського, можемо відзначити, що автор у своїх творах (як художніх, так і нехудожніх) активно використовує загальновідомі імена, які є символами світової культури. При цьому майстер слова послуговується такою фігурою як **антропонімічна ампліфікація**. Вона виконує у тексті в основному номінативну функцію, передаючи стисло інформацію про реальних осіб, яких автор знав з творів художньої, мистецтвознавчої, наукової, етнографічної літератури, а також був знайомий особисто. Широка мережа антропонімів у мовотворчості Максима Рильського представлена:

а) **античними (міфологічними), біблійними, середньовічними персонажами**: *Сократ* (XX, III, 207), *Вергілій* (XX, I, 162), *Зевс* (XX, I, 168), *Афродіта* (XX, I, 168), *Первозваний* (XX, I, 225-226); б) **постатями з історичного минулого України**: *Залізник* (XX, II, 81), *Гонта* (XX, II, 81), *Кіндрат Небаба* (XX, II, 81), *Ярослав Мудрий* (XX, XIII, 100), *Петро Сагайдачний* (XX, XIII, 100), *Петро Могила* (XX, XIII, 100), *Батий* (XX, II, 13), *Довбуш* (XX, IV, 25), *Кармелюк* (XX, IV, 25), *Богдан* (XX, II, 35-36); г) **іншими історичними постатями**: *лорд Байрон* (XX, II, 46-47), *Колумб* (XX, IV, 129), *цар Петро* (XX, III, 180), *Христо Ботев* (XX, IV, 174), *Сераковський* (XX, XII, 189-190), *Желіговський* (XX, XII, 189-190), *Броніслав Залеський* (XX, XII, 189-190), *Жанна д'Арк* (XX, IV, 176), *Моріс Торез* (XX, IV, 177), *Жак Дюкло* (XX, IV, 177); г) **письменниками і поетами**: - **українськими**: *Тарас Шевченко* (XX, XIII, 100), *Тарас* (XX, III, 180), *Леся Українка* (XX, XIII, 100; XIII, 347), *Михайло Старицький* (XX, XIII, 347), *Зеров* (XX, XIII, 16), *Смолич* (XX, XIII, 104), *Собко* (XIII, 104), *Склярєнко* (XX, XIII, 104), *Михайло Коцюбинський* (XX, XVII, 18), *Василь Стефаник* (XX, XVII, 18), *Микола Бажан* (XX, XIII, 137), *Павло Тичина* (XIII, 137), *Остап Вишня* (XX, XIII, 137), *Юрій Яновський* (XX,

XIII, 137; XIII, 152-153), *Первомайський* (XX, XIII, 137), *Корнійчук* (XX, XIII, 137), *Андрій Малишко* (XX, XIII, 160-161), *Петро Панч* (XX, XIII, 153), *Іван Ле* (XX, XIII, 153), *Копиленко* (XX, XIII, 153), *Платон Воронько* (XX, XIII, 451), *Агатангел Кримський* (XX, XIII, 431), *Володимир Бондаренко* (XX, XIII, 442), *Іван Костря* (XX, XIII, 442), *Олексій Опанасик* (XX, XIII, 442), *Віра Сотникова* (XX, XIII, 442), *Юрій Коваль* (XX, XIII, 442), *Олег Вернигора* (XX, XIII, 442), *Олександр Корнет* (XX, XIII, 442), *Борис Гвардіонов* (XX, XIII, 442), *Дмитро Головка* (XX, XIII, 442); - **зарубіжними:** *Беранже* (XX, IV, 176), *Віктор Гюго* (XX, IV, 176), *Еркманна-Шатріана* (XX, IV, 176), *Альфонса Доде* (XX, IV, 176), *Дюма* (XX, IV, 176), *Рабе* (XX, IV, 176), *Монтене* (XX, IV, 176), *Монтеск'є* (XX, IV, 176), *Вольтера* (XX, IV, 176), *Руссо* (XX, IV, 176), *Мольєр* (XX, IV, 176), *Гюго* (XX, IV, 176), *Бальзак* (XX, IV, 176), *Мюссе* (XX, IV, 176), *Стендаль* (XX, IV, 176), *Флобер* (XX, IV, 176), *Мопассан* (XX, IV, 176), *Леконт де Ліль* (XX, IV, 176), *Готьє* (XX, IV, 176), *Верлен* (XX, IV, 176), *Ромен Роллан* (XX, IV, 177), *Анатолій Франс* (XX, IV, 177), *Мопасан* (XX, IV, 177), *Золя* (XX, IV, 177), *Руставелі* (XX, II, 344), *Міцкевич* (XX, III, 180), *Пушкін* (XX, III, 180; III, 284), *Жуковський* (XX, III, 180), *Грибоедов* (XX, III, 284), *Толстой* (XX, III, 284), *Гейне* (XX, IV, 289), *Лермонтов* (XX, XII, 22), *Щедрін* (XX, XII, 22), *Карамзін* (XX, III, 296-297), *Янко Купала* (XX, XII, 37-38), *Некрасов* (XX, XII, 202); *Достаєвський* (XX, IV, 177), *Тургенєв* (XX, IV, 177) та ін.; д) **художниками і композиторами, діячами культури і мистецтва, перекладачами:** *Брюлов* (XX, III, 180), *Моцарт* (XX, III, 217-218), *Бетховен* (XX, III, 217-218), *Чайковський* (XX, IV, 288), (XX, XIII, 375), *Римський-Корсаков* (XX, IV, 288), *Лисенко* (XX, IV, 288 ; XV, 329), (XX, XIII, 375), *Леонтович* (XX, IV, 288; XV, 329), *Шопен* (XX, IV, 288), *Гріг* (XX, XIII, 375), *Равель* (XX, XIII, 375), *Шостакович* (XX, XIII, 375), *Ревуцького* (XX, XIII, 375), *Ренуар* (XX, IV, 177), *Ван-Гог* (XX, IV, 177), *Марія Заньковецька* (XX, XIII, 100); *Гнат Петрович Юра* (XX,

XVIII, 645), *Ганна Борисоглібська* (XX, XVIII, 645), *Амвросій Бучма* (XX, XVIII, 645), *Юрій Шумський* (XX, XVIII, 645), *Олексій Батуля* (XX, XVIII, 645), *Костянтин Кошевський* (XX, XVIII, 645), *Мар'ян Крушельницький* (XX, XVIII, 645), *Наталя Ужвій* (XX, XVIII, 645), *Віктор Добровольський* (XX, XVIII, 645), *Дмитро Мілютенко* (XX, XVIII, 645), *Євген Пономаренко* (XX, XVIII, 645), *Поліна Нятко* (XX, XVIII, 645), *Поліна Куманченко* (XX, XVIII, 645), *Феодосій Барвінські* (XX, XVIII, 645), *Терентій Юра* (XX, XVIII, 645), *Олександр Юра-Юрський* (XX, XVIII, 645), *Петро Сергієнко* (XX, XVIII, 645), *Михайло Покотило* (XX, XVIII, 645), *Катерина Осмяловська* (XX, XVIII, 645), *Євгенія Петрова* (XX, XVIII, 645), *Ольга Кусенко* (XX, XVIII, 645), *Микола Яковченко* (XX, XVIII, 645), *Микола Панасьєв* (XX, XVIII, 645), *М. Лозинський* (XX, XVI, 275), *Корній Чуковський* (XX, XVI, 275), *С. Липкін* (XX, XVI, 275), *В. Державін* (XX, XVI, 275), *Л. Пеньковський* (XX, XVI, 275), *М. Тихонов* (XX, XVI, 275), *М. Заболоцький* (XX, XVI, 275); *Орландо Лассо* (XX, XV, 329), *Бах* (XX, XV, 329), *Глінка* (XX, XV, 329), *Танєєв* (XX, XV, 329), *Чесноков* (XX, XV, 329), *Стеценко* (XX, XV, 329) та ін.; е) **імена героїв літературних творів інших письменників**: *дон Жуан з донною Анною* (XX, XII, 113), *Ричард* (XX, XII, 113), *малий Мирон* (XX, XII, 196) та ін.; є) **імена героїв власних літературних творів**: *Дмитрик* (XX, III, 231), *пасічник Панько Рудий* (XX, III, 289-290), *Бондарівна молода* (XX, III, 289-290), *Сашко* (XX, I, 274), *дід Наум* (XX, II, 101-102).

Вищеназвані антропоніми виконують у мовотворчості Максима Рильського в основному номінативну функцію, передаючи стисло інформацію про реальних осіб, яких автор знав з творів художньої, мистецтвознавчої, наукової, етнографічної, а також був знайомий особисто. Залежно від тематики автор використовував різну кількість антропонімів в одній тексті. Так, у циклі “Книга про Францію” автор створив два періоди, один з яких текстовий незавершений, а другий –

класичний. У них використано **85 антропонімів** – відповідно 60 і 25. Наприклад: *До тієї Франції, яку любив і в яку вірив я все життя, а утвердився в цій любові й вірі під час недавньої подорожі в країну Вольтера і Гюго, Корнеля і Мольєра, Мопасана і Золя, Ромена Роллана і Анатолія Франса, Барбюса і Арагона, Ередіа і Елюара, Делакруа і Сезанна, Ренуара і Ван-Гога, Родена і Равеля, Декарта, Паскаля, Жоліо-Кюрі, в гарячий край Доде і Містраля, в землю, що породила титанів революції кінця XIX століття, Паризьку Комуни, Моріса Тореза і Жака Дюкло, – // до тієї Франції я звертаю свої слова: Кохана моя!* (XX, IV, 177). Відповідно через прізвища та імена відомих діячів Франції у науці, мистецтві, літературі, політиці Максим Рильський передав енциклопедичну, країнознавчу та культурологічну інформацію про країну.

Висвітлюючи тематику українського театру, зокрема аналізуючи діяльність театру імені Івана Франка, Максим Рильський у реченні-періоді використовує **23 сполучення антропонімів**: ім'я + по батькові + прізвище, ім'я + прізвище акторів: *А тепер – про український театр імені Івана Франка, театр, створений у вирі перших років революції під керівництвом Гната Петровича Юри, театр, осяяний іменами незабутніх Ганни Борисоглібської, Амвросія Бучми, Юрія Шумського, Олексія Батулі, Костянтина Кошевського, Мар'яна Крушельницького, театр, що може перед світом похвалитися таким сузір'ям, як Наталя Ужвій, Віктор Добровольський, Дмитро Мілютенко, Євген Пономаренко, Поліна Нятко, Поліна Куманченко, Феодосія Барвінські, театр, у вінок слави якого вплели не один лавровий литок Терентій Юра, Олександр Юра-Юрський, Петро Сергієнко, Михайло Покотило, Катерина Осмяловська, Євгенія Петрова, Ольга Кусенко, Микола Яковченко, Микола Панасьєв; театр, куди останнім часом влилося чимало талановитої молоді... // словом, театр із заслуженим іменем та добре відомим обличчя. Український театр столиці України* (XX, XVIII, 644-

645). Такі сполучення свідчать про ґрунтовну обізнаність Максима Рильського із творчим доробком театру імені Івана Франка, а також глибоку повагу до його акторів.

У статті “Вшир і вглиб” Максим Рильський розкрив тематику ставлення молоді до культурної спадщини, до культурного життя світу. Щоб переконати читача (слухача), що розвиток світової культури, зокрема літератури, – це “процес, це нерозривний ланцюг, із якого не можна викинути ні однієї ланки без шкоди для справи” [XX, XVIII, 624], автор створив період зі структурою ССЦ, у якому використовує **64 антропоніми** – імена та прізвища видатних діячів української, російської та зарубіжної літератури: *Коли я думаю про велич **Пушкіна, Шевченка, Міцкевича, Байрона, Гейне, Гюґо, Петефі**, коли я звертаю зір далі в глибину віків і виникають передо мною живі – так, живі! – постаті **Гете, Шекспіра, Данте**, давніх грецьких трагіків, // то я відчуваю гордість, що я людина, що я ходжу по тій землі, по якій ходили ці велетні, готуючи для нас незліченні багатства нашої культури. Саме так: нашої культури. // Бо ж **Софокл, і Гете, і Пушкін, і Гоголь, і Шевченко, і Лев Толстой, і Достоевський** – діяльні учасники нашого культурного життя, бо без них не можна собі уявити ні нашого сьогодні, ні нашого завтра, без них не могло бути ні **Лесі Українки, ні Франка, ні Коцюбинського, ні Блока, ні Маяковського, ні Ромена Роллана, ні Джозефа Конрада, ні Стефана Цвейга, ні Ліона Фейхтвангера, ні Гійома Аполлінера**, бо на ґрунті, зораному ними, вирости буйні квіти творчості **Чехова, Горького, О.М. Толстого, Шолохова, Фадєєва, Леонова, Коласа, Купали, Яновського, Довженка, Тичини** – всіх наших сучасників, аж до наймолодших. Скажу прямо, не боячись парадоксальної гостроти: коли б не було **Гомера та Архілоха**, то не було б і **Айтматова, Кулешова, Малишка**; без **Сааді, Хафіза, Війона** не було б **Межелайтіса, Турсун-Заде, Расула Гамзатова**; без **Діккенса** не було б **Доде, Короленка,***

Паустовського; без Плавта не було б не тільки Островського і Карпенка-Карого, але й Марка Твена та Остапа Вишні...Я зумисне зіставляю далекі імена, зумисне викликаю усмішку в читача: Гомер – і Айтматов! Війон – і Расул Гамзатов! Архілох – і Кулешов чи Малишко! // А це не смішно, це серйозно. Розвиток світової культури, зокрема літератури, – це процес, це нерозривний ланцюг, із якого не можна викинути ні одної ланки, без шкоди для справи (XX, XVIII, 624). Однією із прикмет творчості Максима Рильського є “органічний зв’язок натхнення українського поета з культурою світовою, включеність його художнього мислення в загальнолюдську сферу” [5, с. 303]. Отже, крім номінативної функції, ампліфікація антропонімів у періодах Максима Рильського виконує і культурологічну функцію. Активно використовуючи імена світової культури поряд із національними, Максим Рильський послідовно відстоював концепцію розвитку національної культури, за якою українська словесність – невід’ємна складова європейської культури.

Антропоніми за своєю суттю мають ідентифікувати й диференціювати об’єкт, а тому вживаються в однині. Множинна їх форма здебільшого стає показником семантизації з певною стилістичною, художньо-естетичною метою. Так, наприклад, у їх семантиці можуть виражатися етнічні і соціальні ознаки: *Це ж в’яжуться дедалі, то міцніш Міста, народи, землі і держави, Це ж новочасні миру голуби – Оці лунки, стрімкі аероплани, Які на дужих раменах несуть Не атомну, а чи водневу зброю, А мирних, працюючих, невсипущих Іванів, Янів, Жанів, Гансів, Джонів, Марій і Мері, Катерин, Катрін, // – І в грудях розливається тепло, І прагнуть руки рідної роботи!* (XX, IV, 149). Максим Рильський використовує у цьому періоді ампліфікацію імен *Іван, Катерина, Марія* не випадково, оскільки вони найпопулярніші серед народів Європи. Так, антропонім *Іван* засвідчують усі слов’янські мови: російська, болгарська – *Іван*, білоруська – *Іван, Янка, Ясь*, польська – *Jan (Iwan)*, чеська, словацька – *Jan, Ivan,*

верхньолужицька, нижньолужицька – *Jan*, македонська – *Иван, Јован*, словенська – *Ivan*, у французів – *Жан*, у німців *Йоганн* (пестливе – *Ганс*), у англійців і американців – *Джон*, у італійців – *Джованні* <...> [3, с. 157]. Через ці імена-символи читач відчуває, як національне існує поряд із загальнолюдським, приходять до усвідомлення діалектичного зв'язку між усіма складовими частинами людської культури в її національних виявах [5].

На кількісному розподілі і стилістичному вживанні антропонімів досить виразно позначається жанрово-стильова специфіка та ідейно-тематичний зміст – у наукових та публіцистичних текстах реальних антропонімів значно більше, ніж у поетичних. Проте другі мають свої особливості. У них визначальним показником є не кількість, а експресивність та образність, яку вносять тропи (епітети, метафори, порівняння): *Із пісні, з пісні вирости Бетховен, Чайковський, Лисенко та Леонтович, Шопен із пісні виріс, чародій, І Римський-Корсаков, казкар поважний, Із пісні – як троянда із шипшини! Шевченко й Леся вирости із пісні, До неї Пушкін спраглий припадав, Живився Гейне піснею народу, – // І хто ж її насмілиться зрубати, Під корінь хто безсмертну підітне?* (XX, IV, 289). Описуючи роль народної пісні у розвитку поезії і музики, автор у поезії “Шипшина” проводить паралель між шипшиною і трояндою. Як з шипшини вирости усі культурні сорти троянд, так і з народної пісні вирости музика Бетховена, Чайковського, Лисенка, Леонтовича, Шопена, Римського-Корсакова, поезія Шевченка, Лесі Українки, Пушкіна, Гейне. У наведеному прикладі автор використовує **10 антропонімів**, але у цьому тексті важлива не кількість, а спосіб їх уведення у текст. Крім того, через антропоніми відбувається “постійне нагадування читачам, що український народ за своєю історією та духовною оригінальністю такий же, як чеський чи польський, як будь-яка інша європейська державна нація” [6, с. 312].

У мотворчості Максима Рильського зустрічаємо й інші особливості введення антропонімів у текст. Так, образ з світового мистецтва, світової культури становить компонент порівняння, спогаду: *Як гаряча досі рана найдавнішої доби, як берези Левітана, як Шевченкові дуби* (XX, IV, 199), *Як хмарки, мов Колумба каравели, На обрії розтануть голубім* (XX, IV, 129), *Ніби на гравюрі Хокусаї, Ліс грабовий золотом цвіте* (XX, IV, 211) та інші. Значна кількість антропонімів використовується у поезіях-присвятах (“Андрієві Малишку”, “Я Олександрові Підсусі”, “Володимирові Сосюрі”, “Юрієві Яновському”, “Іванові Козловському”, “Левкові Ревуцькому” та ін.) або є назвами поезій (“Микола Лисенко”, “Пушкін у Києві”, “Станіславський”, “Пушкін”, “Шолохов”, “Саксаганський” та ін.). Таким чином, як зазначав І. Білецький, немає можливості перелічити всі літературні, мистецькі, наукові, історичні імена <...> з творів Максима Рильського, що роблять його мову ніби енциклопедією культури [2, с. 102].

Як підсумок зазначимо, що для мовотворчості Максима Рильського інтертекстуальність є звичним прийомом роботи автора з текстом. Дослідження антропонімів показує особливості вияву у його текстах (як художніх так і нехудожніх) загальнокультурної, наукової, світоглядної ерудиції автора.

1. Бабенко Л.Г. Лингвистический анализ художественного текств. Теория и практика / Л.Г. Бабенко, Ю.В. Казарин — 6-е изд.. — М. : Флинта : Наука, 2009. — 496 с. 2. Білодід І.К. Поетична мова Максима Рильського : До 70-річчя з дня народження поета / І.К. Білодід. — К. : Наукова думка, 1965. — 174 с. 3. Культура української мови : Довідник / С.Я. Єрмоленко, Н.Я. Дзюбишина-Мельник, К. В. Ленець та ін.; За ред. В.М. Русанівського. — К. : Либідь, 1990. — 304 с. 4. Мойсієнко А. К. Слово в апперцепційній системі поетичного тексту. Декодування Шевченкового вірша : монографія / А. К. Мойсієнко. — К. : Вид-во

“Сталь”, 2006. — 304 с. 5. Павличко Д. В. Для нас і для майбутніх часів / Д. В. Павличко // Літературознавство. Критика : у 2-х т. — Т. I : Українська література — К. : Вид-во Соломії Павличко “Основи”, 2007. — С. 303—306. 6. Павличко Д. В. Мука чистоти / Д. В. Павличко // Літературознавство. Критика : у 2-х т. — Т. I : Українська література — К. : Вид-во Соломії Павличко “Основи”, 2007. — С. 307—314. 7. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : напрями та проблеми / Олена Олександрівна Селіванова. — Полтава : Довкілля-К, 2008. — 712 с. 8. Шаповал М. Інтертекст у світлі рампи : міжтекстові та міжсуб’єктні реляції української драми : монографія / Мар’яна Шаповал. — К. : Автограф, 2009. — 352 с.

Цівун Наталія

Антропоніми як вияв міжкультурної комунікації у мовотворчості

Максима Рильського

У статті проаналізовано антропоніми як вияв міжкультурної комунікації у мовотворчості Максима Рильського, розглянуто особливості введення їх у текст, а також визначено основні функції.

Ключові слова: текст, інтертекстуальність, антропоніми, ампліфікація.

Цівун Наталія

Антропонимы как выявление межкультурной коммуникации в

творчестве Максима Рыльского

В статье проанализированы антропонимы как выявление межкультурной коммуникации в творчестве Максима Рыльского, рассмотрены особенности их введения в текст, а также выделены их основные функции.

Ключевые слова: текст, интертекстуальность, антропонимы, амплификация.

Tsivun Nataliia

The antroponims as an expression of the intercultural communication in Maksym Rylskii's language works

There were analysed the antroponims as an expression of the intercultural communication in Maksym Rylskii's language works, there were considered the special features of leading them in the text, and also there were defined their main functions in the article.

Key words: text, intertextuality, antroponims, amplification.